

PII versus het Westen (#)

JPII versus het Westen

door Pieter van der Ven, Trouw

Tussen de paus en het Westen spande het altijd. Daar waren diens conservatieve opvattingen, maar nog meer de autoritaire wijze waarop deze superintellectueel besliste in debatten die hij nooit was aangegaan.

Johannes Paulus II was een warm pleitbezorger van vrijheid, recht en democratie in de wereld, al kon volgens hem een meerderheid zich nooit tegen de goddelijke wetten keren, bijvoorbeeld door abortus of euthanasie te legaliseren. Maar democratie telde niet in zijn kerk, waar hij autoritair regeerde. Zelfs toen hij al oud, ziek, de dood nabij was straalde de man van het 'vrees niet' het uit: wee je gebeente als je me tegenspreekt.

Trouwens, wat tegensputteren? JPII luisterde aandachtig naar adviezen, maar men legde zich graag neer bij zijn beslissingen. Hij paarde een uniek intellect aan charisma en overzicht. Wie hem ontmoette raakte in de ban, noemde hem 'de Grote'. Hoge prelaten voelden zich bij hem als kleine jongens van een vader, aan wie zij niet kunnen tippen - een verhouding die ook in de kerk niet iedereen als gezond beschouwt.

De paus sprak over zichzelf en zijn hoge post slechts in nederigheid; hij wist dat iedere priester, de simpelste gelovige is geroepen om 'plaatsvervanger van Jezus Christus' te zijn, maar ondertussen. Onder zijn bewind kregen nieuwe katholieke 'bewegingen' de wind mee: Opus Dei, Communione en Liberazione, Focolare, Neocatechumenaat, het Legioen van Christus. Verschillend in doel en werkwijze hebben ze hun hondentrouw aan paus en leergezag gemeen. Zij werden beloond met ferme steun, hoge posten, tot en met een overhaaste zaligverklaring voor Moeder Teresa en Opus Dei-stichter Josémaría Escrivá. Het oude keurkorps, de jezuïeten, kwam wegens hun te eigenzinnig geachte koers tijdelijk onder curatele.

Nergens bleek de partijdiscipline zo sterk als bij benoemingen. Een conservatieve reputatie is de beste aanbeveling om bisschop te worden, niet intellectuele, spirituele, pastorale of sociale talenten. Het leidde tot wrevel en moeilijkheden of erger, zoals in het bisdom Chur, in Boston, in Wenen en Sankt Pölten - allemaal protégé-benoemingen - en dichterbij huis Bomers in Haarlem. Maar wat de paus doet, is altijd welgedaan.

Ook bij de keuze van naaste adviseurs toonde JPII zich weinig nieuwsgierig. Zijn theologische raadgevers waren nog rechter in de leer dan hijzelf; zijn entourage is altijd dominant Pools of anders Slavisch gebleven.

De geestelijke vrijheid, om niet te zeggen het libertinisme onder theologen in de jaren zestig en zeventig, is onder JPII beperkt. Sommigen verloren hun leerbevoegdheid; theologen en kandidaat-bisschoppen moeten weer dure eden van kadaver trouw zweren. Tot een dialoog met dissidente theologen is het nooit gekomen; dat hoefde ook niet, want de paus wist het allemaal al. Onbegrepen bleef waarom deze apostel van de geestelijke vrijheid intern zo'n benauwde sfeer schiep van theologisch correct zijn, klikken, geheime dossiers en wantrouwen.

In de Derde Wereld puilen de seminaries uit, maar de zorgen over de personele voorziening blijven. Konden vrouwen en gehuwde mannen uitkomst bieden? Het antwoord kwam per decreet: nee en nog eens nee en eeuwig nee.

Tot een open discussie en analyse kwam het niet en zo viel zijn beleid en de theorie niets te verwijten maar lag het uitblijven van resultaat aan falende gezinnen en gebrek aan edelmoedigheid. De afgelopen jaren brachten de beerput aan het licht van geestelijken die op grote schaal kinderen seksueel misbruikten. Voor de paus was zo iets in alle oprechtheid ondenkbaar. Het leidde tot veroordeling, tot schadevergoeding en maatregelen ter voorkoming in de toekomst. Het leidde niet tot een open kritische bezinning op ambts- en onthoudingsideaal zelf.

De binnenkerkelijke dialoog is nooit van de grond gekomen, maar naar buiten was geen paus in de wereldgeschiedenis zo open als paus Wojtyła. Gebedsdiensten samen met moslims, joden, boeddhisten, shintoïsten: hij trotseerde de velen in zijn naaste omgeving die ervan gruwden. Dat de paus van Rome, Christus' plaatsbekleder, eerbiedig stond te luisteren hoe allerlei volk om hem

heen valse goden aanriep, was voor velen de religieuze wereld omgekeerd. Voor de paus was buiten zijn kerk ieder lief die net als hij een spirituele dimensie koestert in een geestloze wereld, binnen zijn kerk eiste hij uniformiteit.

Zal hij vooral in herinnering blijven om zijn bemoeienis met de moraal van de voortplanting, condooms, homoseksualiteit, abortus? Hij hamerde er altijd op. Voor JPII was dit het erop of eronder van de menselijke beschaving. Hij sprak en schreef erover als filosoof, niet als pastor. De natuurwet, de goddelijke ordening van de mens, het gezin, de echtelijke liefde, het leven, de vrouw. Essenties van alle tijden, voor alle plaatsen. Velen waren blij dat hij in een losgeslagen tijd zijn kerk aan het anker van zijn Waarheid vastlegde.

Zoals hij bijvoorbeeld deed in zijn encyclieken over de de 'katholieke' (de voor iedereen geldige) moraal. *Veritatis splendor* en *Evangelium vitae* (1995). Maar deze kruistocht ging veel anderen voorbij, werkte averechts. Waren zij slechte, alleen op eigen lust gerichte, egocentrische mensen? Wie anders leven dan de paus wilde kregen in de loop der jaren wat over zich heen. Hij kon zich nooit voorstellen dat mensen van goede wil er anders over dachten dan hijzelf. Enig begrip had hij voor menselijke zwakheid. Maar niet voor wie het 'grote verhaal' van zijn moraal niet meer rijmen met hun ervaring en zelf op zoek gaan naar nieuwe morele verantwoording. Per decreet poogde hij debatten te beslechten die hij nooit was aangegaan. Het ongerijmde is dat deze superintellectueel toch koos voor de simpele zekerheid, niet voor zoeken en een open uitkomst.

Zijn laatste encycliek over de eucharistie (2003) is een mooie preek over een thema van rijke diepte en wijdte. Maar de verdieping en verrijking is meteen weer gekoppeld aan het verketteren en uitsluiten en minder achten van alle andere accenten in de liturgische spiritualiteit.

De katholieke kerk heeft door de eeuwen heen haar eenheid bewaard doordat zij vele kleuren van spiritualiteit onder haar dak gedoogde, weerspiegeld in bonte vormen van 'godgewijd' leven. Verschillen zien en waarderen als kleuren, geuren en tonen, niet als waar of onwaar, als goed of fout. Zoiets vergt een ziel die weet van relativeren, een geest van mildheid en humor. Menigeen zal dezer dagen hopen op weer zo iemand op die heel hoge post.

De bijna 120 kardinalen die straks de nieuwe paus kiezen maken ook hun balans op. De rk kerk rouwt om het verlies van haar grote voorman en in de eloges schieten de superlatieven tekort. Maar bij alle lof zal het door hemzelf samengestelde kardinalencollege in eigen kring geen kloon zoeken: géén Pool, wellicht iemand van milde humor, een minder geniaal talent, die van die nood een deugd maakt.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt,
Im Abendsonnenschein.